

Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Γ. ΣΕΦΕΡΗ «ΟΙ ΓΑΤΕΣ Τ΄ΑΗ ΝΙΚΟΛΑ»

Σοφία Γ. Μεσίγκου-Κρικώνη

Φιλολόγος Δ.Ε.

Γενική Γραμματέας Συνδέσμου Φιλολόγων Κιλκίς "Π. Μουλλάς"

Προπτυχιακή Φοιτήτρια Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

sofmessigou@yahoo.gr sofiameessigou@gmail.com

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ:

Η Κύπρος κατά τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους αποτελούσε ξεχωριστή επαρχία (provincia) που ανήκε στη Διοίκηση της Ανατολής με έδρα την Αντιόχεια και περιλαμβανόταν στη μεγάλη Επαρχότητα της Ανατολής (praefectura praetorio per orientem), που είχε επικεφαλής έναν έπαρχο πραιτωρίων (Praefectus praetorio).

Καθώς η Κύπρος βρισκόταν μακριά από το κέντρο της αυτοκρατορίας, γινόταν εύκολα λεία των πειρατών. Ο Μ. Κωνσταντίνος θέλησε να εξασφαλίσει το νησί από τις πειρατικές επιδρομές και στην προσπάθειά του να δημιουργήσει μια σταθερή διοίκηση, έστειλε ως διοικητή τον Καλόκαιρο, ο οποίος το 333 μ.Χ. αυτοανακηρύχθηκε ανεξάρτητος ηγεμόνας. Το εγχείρημά του απέτυχε και η Κύπρος ενσωματώθηκε στα εδάφη της αυτοκρατορίας, ενώ ο Καλόκαιρος τιμωρήθηκε με τον διά πυρός θάνατο στην Ταρσό της Κιλικίας, όπως μας παραδίδουν ο Θεοφάνης στη *Χρονογραφία* του και ο Γεώργιος Κεδρηνός στο έργο του «*Σύνοψις Ιστοριών*».

Ο Καλόκαιρος εγκαινίασε μια σειρά από κινήματα που πραγματοποίησαν διάφοροι φιλόδοξοι διοικητές του νησιού από την αρχή έως το τέλος της βυζαντινής κυριαρχίας στην Κύπρο επωφελούμενοι από την απόσταση του νησιού από την Κωνσταντινούπολη.

Με τον Καλόκαιρο συνδέεται μία κυπριακή παράδοση που συσχετίζει την παρουσία του στο νησί με τις γάτες του μοναστηριού του Αγίου Νικολάου, κοντά στη Λεμεσό. Σύμφωνα με αυτή την παράδοση στις αρχές του 4^{ου} αιώνα η Κύπρος πέρασε μια περίοδο μεγάλης ανομβρίας και οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν. Τότε επισκέφτηκε το νησί η Αγία Ελένη και, σύμφωνα με τον Stephen Lusignan, όταν έφυγε η Αγία, η διοίκηση του νησιού αναδιοργανώθηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο και έφτασε στο νησί ο δούκας Καλόκαιρος. Με τις οδηγίες των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης ο Καλόκαιρος έχτισε τη Μονή του Αγίου Νικόλα, όπου μετέφερε εκατοντάδες γάτες, προκειμένου να εξολοθρευτούν τα δηλητηριώδη φίδια που είχαν μαζευτεί ειδικότερα στο νοτιότερο τμήμα του νησιού, για να γίνει και πάλι δυνατή η καλλιέργεια της περιοχής. Οι μοναχοί, του τάγματος του Αγίου Βασιλείου, του μοναστηριού ανέλαβαν να θρέφουν τις γάτες αυτές, για να έχουν τη δύναμη να πολεμούν τα φαρμακερά φίδια (1).

Σύμφωνα με τον Καρούζη όταν οι γάτες άκουγαν το σήμαντρο να ηχεί, διέκοπταν το κυνήγι των φιδιών και μαζεύονταν στον περίβολο της εκκλησίας όπου υπήρχαν ξύλινες σκάφες με φαγητό.

Μία τρίτη πηγή, στη Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια αναφέρει ότι ο Καλόκαιρος είχε διατάξει τους μοναχούς να ταΐζουν καθημερινά περίπου εκατό γάτους και μάλιστα να τους δίνουν και κρέας για να μην τρέφονται διαρκώς με το δηλητήριο των φιδιών. Το μοναστήρι ξεκίνησε ως ανδρικό και καταστράφηκε το 1570, όταν οι Οθωμανοί εισέβαλαν στο νησί. Σύμφωνα με τις πηγές, κάηκε και λεηλατήθηκε, ενώ, όσοι μοναχοί δεν γλύτωσαν, σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους. Το μοναστήρι εγκαταλείφθηκε και παρά τις προσπάθειες ανακαίνισης δεν επαναλειτούργησε με επαρκή αριθμό μοναχών. Μετά το 1960, ξεκίνησαν ξανά διαδικασίες αναβίωσης, ενώ από το 1974, τη φροντίδα του ανέλαβε ο μοναχός Βαρνάβας από την κατεχόμενη Μονή Αποστόλου Βαρνάβα. Όμως, πέθανε πριν ολοκληρωθούν οι διαδικασίες. Το έργο ανέλαβαν εκ νέου δύο μοναχές το 1983. Μάλιστα, όταν το βρήκαν εγκαταλειμένο και γεμάτο ερπετά, αποφάσισαν να κάνουν ό,τι και η Αγία Ελένη. Να φροντίσουν 100 γάτους, οι οποίοι θα εξαφάνιζαν τα φίδια. Η περιοχή είναι τόσο συνδεδεμένη με την παρουσία των γάτων, που το Ακρωτήρι είναι γνωστό και ως Κάβο Γάτο ή Ακρωτήρι των Γάτων.

Αυτόν τον θρύλο επέλεξε ο Γ. Σεφέρης για να μιλήσει για την Κύπρο.

(1) Β. Νεράντζη – Βαρμάζη 1995, σσ. 29-30

ΟΙ ΓΑΤΕΣ Τ' ΑΪ – ΝΙΚΟΛΑ

Τὸν δ' ἄνευ λύρας ὄμως ὕμνωδεῖ

θρήνον Ἐρινύος

αὐτοδίδακτος ἔσωθεν θυμός,

οὐ τὸ πᾶν ἔχων ἐλπίδος

φίλον θράσος.

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, 990 επ.

Κι ὅμως, πῶς,

ψέλνει απομέσα μου η καρδιά

χωρίς κιθάρας συνοδεία

των Ερινύων το θρήνο, που κανείς

δεν της τον έχει ποτέ μάθει;

κι αχ! Της γλυκιάς ἐλπίδας το καλό

το θάρρος μου ἔφυγε κι εχάθη.

(Μετάφραση Γρυπάρη)

«Φαίνεται ο Κάβο – Γάτα...», μου εἶπε ο καπετάνιος

δείχνοντας ἓνα χαμηλό γιολό μέσα στο πούσι

τ' ἄδειο ακρογιάλι ἀνήμερα Χριστούγεννα,

«...και κατά τον Πουνέντε ἀλάργα το κύμα γέννησε την Αφροδίτη•

λένε τον τόπο Πέτρα του Ρωμιού.

Τρία καρτίνια ἀριστερά!»

Εἶχε τα μάτια της Σαλώμης η γάτα που ἔχασα

τον ἄλλο χρόνο

κι ο Ραμαζάν πῶς κοίταζε κατάματα το θάνατο,

μέρες ολόκληρες μέσα στο χιόνι της Ανατολής

στον παγωμένο ἥλιο

κατάματα μέρες ολόκληρες ο μικρός εφέστιος θεός.

Μη σταθείς ταξιδιώτη.

«Τρία καρτίνια ἀριστερά» μουρμούρισε ο τιμονιέρης.

...ἴσως ο φίλος μου τώρα να κοντοστέκονταν,

ξέμπαρκος τώρα

κλειστός σ' ένα μικρό σπίτι με εικόνες
γυρεύοντας παράθυρα πίσω απ' τα κάδρα.
Χτύπησε η καμπάνα του караβιού
σαν τη μονέδα πολιτείας που χάθηκε
κι ήρθε να ζωντανέψει πέφτοντας
αλλοτινές ελεημοσύνες.
«Παράξενο», ξανάειπε ο καπετάνιος.
«Τούτη η καμπάνα -μέρα που είναι-
μου θύμισε την άλλη εκείνη, τη μοναστηρίσια.
Διηγότανε την ιστορία ένας καλόγερος
ένας μισότρελος, ένας ονειροπόλος.
Τον καιρό της μεγάλης στέγνιας,
-σαράντα χρόνια αναβροχιά-
ρημάχτηκε όλο το νησί•
πέθαινε ο κόσμος και γενιούνταν φίδια.
Μιλιούνια φίδια τούτο τ' ακρωτήρι,
χοντρά σαν το ποδάρι ανθρώπου
και φαρμακερά.
Το μοναστήρι τ' Άϊ – Νικόλα το είχαν τότε
Αγιοβασιλείτες καλογέροι
κι ούτε μπορούσαν να δουλέψουν τα χωράφια
κι ούτε να βγάλουν τα κοπάδια στη βοσκή•
τους έσωσαν οι γάτες που αναθρέφαν.
Την κάθε αυγή χτυπούσε μια καμπάνα
και ξεκινούσαν τσούρμο για τη μάχη.
Όλη μέρα χτυπιούνταν ως την ώρα
που σήμαιναν το βραδινό ταγίνι.
Απόδειπνα πάλι η καμπάνα
και βγαίνουν για τον πόλεμο της νύχτας.
Ήτανε θαύμα να τις βλέπεις, λένε,
άλλη κουτσή, κι άλλη στραβή, την άλλη
χωρίς μύτη, χωρίς αυτί, προβιά κουρέλι.

Έτσι με τέσσερεις καμπάνες την ημέρα
πέρασαν μήνες, χρόνια, καιροί κι άλλοι καιροί.
Άγρια πεισματικές και πάντα λαβωμένες
ξολόθρεψαν τα φίδια μα στο τέλος
χαθήκανε• δεν άντεξαν τόσο φαρμάκι.
Ωσάν καράβι καταποντισμένο
τίποτε δεν αφήσαν στον αφρό
μήτε νιαούρισμα, μήτε καμπάνα.

Γραμμή!

Τι να σου κάνουν οι ταλαίπωρες
παλεύοντας και πίνοντας μέρα και νύχτα
το αίμα το φαρμακερό των ερπετών.
Αιώνες φαρμάκι• γενιές φαρμάκι».
«Γραμμή!» αντιλάλησε αδιάφορος ο τιμονιέρης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

σττ. 1, 22: ο καπετάνιος: ο πλοίαρχος και ποιητής Δ.Ι. Αντωνίου

στ. 2: πούσι: ομίχλη

στ. 4: κατά τον πουνέντε: προς τα δυτικά

σττ. 6, 13: καρτίνια: το καρτίνι είναι υποδιαίρεση του ανεμολογίου παλαιού τύπου' ισοδυναμεί προς 2 μούρες και 45 λεπτά περίπου

στ. 8: Ραμαζάν: όνομα γάτας του ποιητή

στ. 15: ξέμπαρκος: στη στεριά, σε αργία

στ. 19: μονέδα: νόμισμα

στ. 42: ταγίνι: ταγή, τάισμα

σττ. 56, 60: Γραμμή!: ναυτικό παράγγελμα για να κρατηθεί η ίδια πορεία

ΠΡΟΜΕΤΩΠΙΔΑ:

Η προμετωπίδα που αξιοποιείται από τον ποιητή έχει στενή σχέση με τη γραφή και την ανάγνωση του ποιήματος και είναι στοιχείο διαλογικότητας και διακειμενικότητας στο έργο του Σεφέρη. Ο ίδιος ομολογούσε: « *Είναι λόγια πολλών ανθρώπων τα λόγια μας*». Στην προμετωπίδα από τον Αγαμέμνονα του Αισχύλου διαγράφεται ένα δράμα, ένας φόβος, που συσχετιζόμενος με τη χρονολογία ολοκλήρωσης του ποιήματος λειτουργεί προφητικά για όσα ακολούθησαν.

Η χρονολογία, 5 Φεβρουαρίου 1969, είναι στοιχείο σημαντικό για το εξωκειμενικό κλίμα και την επίδρασή του στην ψυχολογία του ποιητή. Η προμετωπίδα υποβάλλει σε ένα κλίμα απώλειας κάθε ελπίδας με βηματισμούς αρχαίας τραγωδίας. Ο ποιητής διδάσκει, με τη γλώσσα της ποίησης βέβαια, τη φύση των ανθρωπίνων πραγμάτων: τον αναπόφευκτο φόνο του Αγαμέμνονα, γιατί έχει επιτελέσει

ύβριν, και την άφιξη των Ερινύων. Τα σχόλια του ποιητή για τον τίτλο - τοπωνύμιο με την πολύσημη συνεκβολή πολλών παραδόσεων, λαϊκών και παραδοσιακών, μας βοηθούν στην κατανόηση του ποιήματος, όπως: η γάτα που “κοίταζε κατάματα το θάνατο”, “πέθαινε ο κόσμος και γεννιούνταν φίδια./ Μιλιούνια φίδια τούτο τ’ ακροτήρι”, “ξολόθρεψαν (οι γάτες) τα φίδια μα στο τέλος/ χαθήκανε. δεν άντεξαν τόσο φαρμάκι [...] Αιώνες φαρμάκι. γενιές φαρμάκι”. Όλα στο νέο συγκείμενο αποκτούν σύγχρονη προοπτική, επιτείνουν το κλίμα της απελπισίας της προμετωπίδας και συγχρόνως προφητεύουν τον ερχομό του δράματος -αντικειμενική συστοιχία με την προμετωπίδα-.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ:

Ο Γ.Σεφέρης (Γ.Σ. στο εξής στην παρούσα εισήγηση) έρχεται για πρώτη φορά στην Κύπρο στις 6/11/1953. Ο Κύπρος Χρυσάνθης με το ψευδώνυμο Κ. Ληδραίος μέλος του Ε.Π.Ο.Κ. θα παρουσιάσει τον ποιητή σε άρθρο του στην Κυπριακή στις 11/11/1953. Εκεί αναφέρει: «Με την εμφάνιση του Γ.Σ. ο αέρας της ανανεώσεως φύσηξε στην αποτελεσματική ποίηση μας και ο λυρισμός άρχισε να ξαναφουντώνει με μια καινούργια ορμή.[...] Ο κ. Σεφέρης απ’όπου περνά μαζεύει σα μέλισσα». Στις 7/12/1953 ο Ε.Π.Ο.Κ. οργάνωσε στην αίθουσα της Σεβερείου Βιβλιοθήκης του Παγκυπρίου Γυμνασίου δεξίωση προς τιμήν του Γ.Σ. στην οποία ο ποιητής δήλωσε κατασυγκινημένος πως θα έχει πάντα την ανάμνηση της Κύπρου και ότι η έντονη παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου τον έκανε να την ονομάζει «Αγγελόχτιστη».

Στις 8/12/1953, μία μέρα πριν φύγει ο Γ.Σ. θα γράψει στο προσωπικό λεύκωμα της κας Χρυσάνθη : « Στην Κύπρο κάθε πέτρα λέει ένα παραμύθι». Τον Ιανουάριο του 1954 δημοσιεύεται στο περιοδικό Κυπριακά Γράμματα (2) συνέντευξη του Γ.Σ. στον Κύπριο Χρυσάνθη. Πρόκειται για την πρώτη συνέντευξη που έδωσε ο Γ.Σ. στη ζωή του, 10 χρόνια πριν το Νόμπελ. Σε αυτήν ο Γ.Σ. δήλωνε πως έμεινε εντυπωσιασμένος από την πνευματική κίνηση της Κ. , ενώ κατά την περιήγησή του στο νησί διαπίστωσε πόσο έντονη είναι στις ψυχές των απλών ανθρώπων η ανάγκη για έκφραση, κάτι που του θύμιζε τον Μακρυγιάννη. Άλλωστε, μιλώντας με ποιητάρηδες του νησιού άκουσε παρατηρήσεις για την ποιητική δημιουργία που πολύ θα χαιρόταν να τις άκουγε από το στόμα ενός πολύ μορφωμένου ποιητή.

Έκτοτε ξεκινά η αλληλογραφία ανάμεσα στον Γ.Σ. και τον Κ. Χρυσάνθη. Στις 12 Μαρτίου 1954 ο Γ.Σ. γράφει διάβασε το Χρονικό των Κανταριωτών Μοναχών στον Σάθα και τώρα κοιμάται με τον Μαχαιρά. Έχει πάρει πολλά από την Κύπρο και τόσο λίγα ωστόσο.

Τον Οκτώβρη του 1954 ο Γ.Σ. θα επισκεφτεί για δεύτερη φορά την Κύπρο και το σπίτι του Κ. Χρυσάνθη.

Τον Μάρτιο του 1963 ο Κ.Χρυσάνθης θα δημοσιεύσει στο περιοδικό Πνευματική Κύπρος το πρώτο, πανελληνίως και παγκοσμίως, αφιέρωμα περιοδικού στον Γ.Σ. (3):

« Η παρουσία του Γ.Σ. στην Κύπρο, ακριβώς σε μια περίοδο προπαρασκευής για τον Απελευθερωτικό μας Αγώνα (1955-1959), δεν υπήρξε απλώς «τύχη αγαθή»’ έδωσε την ευκαιρία για μια πρώτη αναμέτρηση με την αποικιοκρατία. Το Βρετανικό Συμβούλιο, με τον επιδέξιο χειρισμό του τότε διευθυντή του Cardiff (κάτω από το πρόσχημα «ατομικής πρωτοβουλίας» του) προσπαθούσε να μαζέψει τις λογοτεχνικές και καλλιτεχνικές δυνάμεις του τόπου σε μια πνευματική συνεργασία με τους στην Κύπρο Άγγλους διανοούμενους. Επίμονα άρχισε να καλλιεργή την ιδέα μιας «Αγγλοελληνικής Επιθεωρήσεως» με στοιχεία από τους κύκλους κυρίως των «Κυπριακών Γραμμάτων» και των εδώ αγγλικών μη κυβερνητικών κύκλων. Η ιδέα αυτή πήρε πιο συγκεκριμένη μορφή με μια πρόταση του ποιητή Laurence Durrell, που θ’αναλάμβανε τη διεύθυνση του περιοδικού. Αλλά για να γίνουν πειστικότεροι και φιλελληνικότεροι οι τότε κύκλοι του Βρετανικού Συμβουλίου, άρχισαν να επιστρατεύουν τον κύκλο της «Αγγλοελληνικής Επιθεωρήσεως» των Αθηνών (που κάποτε ήταν συμμαχικός πυρήνας, μα στα χρόνια μετά το 1950, που άρχισε ξανά μια τολμηρή σύγκρουση με την αποικιοκρατία εδώ στην Κύπρο, δε μας χρειαζόταν). Πρώτη εκδήλωση της

(2) Κ. Χρυσάνθης 1954, σσ. 37-39

(3) Κ. Χρυσάνθης 1963, σσ. 210-213

επιστρατεύσεως αυτής, με συντριπτικό βάρος αν πετύχαινε, ήταν η πρόσκληση του Γ.Σ. από τον Cardiff. Ο Σεφέρης θα χρησιμοποιούταν για φιλικές διαλέξεις όπου ήταν δυνατό (έξω από τα επίσημα οικήματα του Βρετανικού Συμβουλίου)». Στη συνέχεια ο Κ.Χρυσάνθης αναφέρθηκε στην προσέγγιση του Ε.Π.Ο.Κ. από άνθρωπο του Cardiff, προκειμένου να ανιχνευτούν οι προθέσεις του. Ο Ε.Π.Ο.Κ. κατάφερε τη ματαίωση της παρουσίασης αυτής γιατί θεώρησε «προσβολή για τους διανοούμενους του νησιού να καλέσουν και να προβάλουν ξένοι ένα σεβαστό πνευματικό κεφάλαιο σαν τον ποιητή Γ.Σ.». Συνεχίζει ο Κ.Χρυσάνθης με αναφορές στα όσα ακολούθησαν την πρώτη παρεπιδημία του Γ.Σ. στην Κύπρο σχετικά με δημοσιεύσεις στον Τύπο : Κυπριακή, Ελευθερία, Έθνος, Νέος Δημοκράτης.

Αξίζει να σημειώσω πως ο Γ.Σ. κατά την πρώτη του επίσκεψη στην Κύπρο , επισκέφθηκε το Παγκύπριο Γυμνάσιο (Λευκωσία), το Αθηναϊκό Γυμνάσιο (Λεμεσός), το Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου και Κερήνειας.

Στο άρθρο του ο Κ.Χρυσάνθης θα αναφέρει και τη σημείωση του Γ.Π.Σαββίδη από την «Περιδιάβασή» του πως το φθινόπωρο του '53 «ήταν μια από τις πιο γόνιμες περιόδους της ζωής του ποιητή».

Ο Γ.Σ. θα λάβει το τεύχος της «Πνευματικής Κύπρου» από τον Κ. Χρυσάνθη και θα του απαντήσει σε επιστολή του το Πάσχα του 1963: « Το σημειώμά σας για το πρώτο ταξίδι μου στο νησί μου αποκαλύπτει περιπλοκές που δεν υποψιαζόμουν. Υπηρετούσα, όπως ξέρετε, τότε στη Βηρυτό και είταν πολύ φυσικό για μένα να πάω, για τις διακοπές μου, στην πιο κοντινή ελληνική χώρα, μια χώρα που πάντα ήθελα να γνωρίσω. Κανείς δε με προσκάλεσε, ήρθα αυθόρμητα, για να φύγω πολύ πλουσιότερος σε φίλους και σε ανθρώπινη πείρα» (4).

Τον Νοέμβρη του 1963 ο Κ.Χρυσάνθης μαζί με ένα επίγραμμα για τον Γ.Σ. θα δημοσιεύσει στην Πνευματική Κύπρο και άρθρο με τίτλο: « Ο Σεφέρης και το Βραβείο Νόμπελ» (5). Σε αυτό αναφέρει , ανάμεσα σε άλλα, πως για τους Κυπραίους Έλληνες ο Σεφέρης έχει ξεχωριστή σημασία. Με το έργο του «Κύπρον, ου μ'εθέσπισεν» τους τίμησε με τη λυρική του σκέψη και τους επισημοποίησε ως περιοχή έμπνευσης για τους μη Κύπριους ποιητές. Ήρθε σε «άμεση ψυχική επαφή με το κυπριακό τοπίο, την κυπριακή στιγμή, το κυπριακό χρώμα και τον παλμό» και πήρε «ό,τι το λεπτό και βαθύ υπήρχε τριγύρω του».

Ακολουθούν τον Δεκέμβριο του 1963 τα άρθρα του με τίτλο: «Παρατηρήσεις πάνω στα «Κυπριακά « του Γ.Σεφέρη» και «Σεφέρης και αποικιοκράτες» (6) για να επανέλθει με το άρθρο: «Περίπτωση Σεφέρη» (7) και «Ο ποιητής ένα κενό» του Σεφέρη» (8). Το τελευταίο , μάλιστα, θα το γνωστοποιήσει στον ποιητή σε επιστολή του της 15 Ιουλίου 1964 ζητώντας απάντηση από τον Γ.Σ. για την ερμηνεία του στίχου. Η απάντηση ήρθε από τον ποιητή στις 25 του ίδιου μήνα και είναι αποκαλυπτική: «Επιμένετε να έχετε απάντησή μου πάνω στο στίχο «ο ποιητής ένα κενό». Δεν πιστεύω στην ερμηνεία των ποιημάτων από τους ίδιους τους ποιητές. Η μόνη ερμηνεία ενός ποιήματος από τον ποιητή είναι το ποίημα που έχει δώσει [...]».

Το καλοκαίρι του 1965 ο Κ. Χρυσάνθης επισκέφθηκε τον Γ.Σ. στην Αθήνα και τον Νοέμβρη δημοσίευσε στην Πνευματική Κύπρο (9) τις εντυπώσεις του το άρθρο με τίτλο: «Μια συνάντηση με το Γιώργο Σεφέρη στο σπίτι του».

Στις 5 Φεβρουαρίου του 1969 ο Γ.Σ. ολοκληρώνει το ποίημα του «Οι γάτες τ'άη Νικόλα» που το είχε ξεκινήσει ήδη το 1952 και τον απασχόλησε εκ νέου το φθινόπωρο του 1968, όπως διαπιστώνεται και από την αλληλογραφία Σεφέρη-Λουΐζου.

(4) Κ. Χρυσάνθης 1971, σσ. 27-28

(5) Κ. Χρυσάνθης 1963, σ. 29 και σσ. 48-49

(6) Κ. Χρυσάνθης 1963, σσ. 70-72 και σσ. 86-87

(7) Κ. Χρυσάνθης 1964, σσ. 216-217

(8) Κ. Χρυσάνθης 1964, σσ. 263-264

(9) Κ. Χρυσάνθης 1965, σσ. 54-56

Σε αυτήν (10) φαίνεται πως ο Γ.Σ. όταν βρισκόταν στην Αμερική ως εταίρος του Princeton (27/9 – 29/12/1968) ασχολήθηκε ξανά με το ποίημα «Οι γάτες τ' άη Νικόλα». Σε γράμμα του προς τον ποιητή ο Λουΐζος (27/10/68) του γράφει: « Για τις «γάτες τ' άη Νικόλα» (κοντά στο Ακρωτήριο) που σε ενδιαφέρουν σου δίνω μια σύντομη βιβλιογραφία». Ο Γ.Σ. θα ευχαριστήσει τον Λουΐζο για την αποστολή του τόμου του Estienne de Lusignan, *Description de toute l' isle de Chypre*, σε φωτοτυπική επανέκδοση από τις εκδόσεις L' Oiseau του Ευάγγελου Λοΐζου. Γράφει: « Λ.χ. το δεύτερο όνομα του νησιού Κερατιά (;) από κάτι κερασφόρα φίδια (ibid. σελ. 2). Τούτα μου θυμίζουν ένα ποίημα που δεν μπόρεσα να τελειώσω, ' Οι γάτες τ' άη Νικόλα' ονομαζότανε, και μνημόνευε τις περιώνυμες γάτες του Μοναστηριού που βγαίνουν και πολεμούσαν όλη μέρα τα τριγυρινά φίδια». Αυτή η παρατήρησή του δείχνει πως μέχρι τότε είχε υπόψη του μόνο του Cobham το βιβλίο *Excerpta Cypria* και όχι τον Lusignan. Το δεύτερο μέρος του ποιήματος στηρίζεται επομένως στις πηγές. Και, ενώ ημερολογιακά το ποίημα αυτό φαίνεται να κλείνει τη συλλογή «...Κύπρον, ου μ'έθεσπισεν», είναι αυτό που την ανοίγει, αφού γράφεται εν πλω τα Χριστούγεννα του 1952.

Στις 17 Φεβρουαρίου 1969 ο Γ.Σ. σε γράμμα του στον Λουΐζο καταλήγει: « Ίσως πρέπει να προσθέσω ότι τούτες τις μέρες τέλειωσα το τελευταίο ποίημα της σειράς των Κυπριακών, ονομάζεται *Οι γάτες τ' άη Νικόλα*. Το άρχισα Χγεννα 1952. Δεν μπορείς να πεις ότι γράφω βιαστικά. Όμως το σπουδαιότερο είναι ότι σε μια σημείωση μνημονεύω (καλή αρχή) τις Editions L' Oiseau, Αμμόχωστος' παραπομπή στον Lusignan. Με διασκέδασε αυτός ο Φλάρος. Ασπάζομαι Γ.Σ.».

Στις 5 Μαρτίου 1969 ο Λουΐζος απαντώντας θα γράψει ανάμεσα σε άλλα: «Στο Παρίσι μ'επερίμενε το γράμμα σου της 17/2. Και τώρα με τη σειρά μου πανηγυρίζω κι εγώ για τις '*Γάτες τ' άη Νικόλα*' και περιμένω ανυπόμονα να τις διαβάσω».

Παρόλα αυτά δεν είμαστε απόλυτα βέβαιοι πως ο Γ.Σ. ζήτησε βιβλιογραφία ή του την έστειλε αυτοβούλως ο Λουΐζος. Σε κάθε περίπτωση το ζήτημα πρέπει να εξεταστεί με βάση τα αυτόγραφα του ποιητή. Φυσικά για το θέμα αυτό ιδιαίτερα πολύτιμη είναι και η γνωστή περίληψη της συνέντευξης που παραχώρησε ο Γ.Σ. στην Anne Philippe, της οποίας η ελληνική μετάφραση δημοσιεύτηκε με απομαγνητοφώνηση το 1991 (11).

«Γ.Σ.: Οι γάτες του Αϊ-Νικόλα είναι ένα ποίημα που ανήκε στον κύκλο των ποιημάτων της Κύπρου, δηλαδή στον τόμο, που δημοσίευσα το '55. Αλλά ήταν ένα ποίημα, που δεν μπόρεσα να το τελειώσω τότε, μου πήρε πολύ χρόνο να το ολοκληρώσω. Είναι πολύ παράδοξο το πως μία και μοναδική λέξη με κάνει να διστάζω στο να τελειώσω ένα ποίημα, με εμποδίζει να τελειώσω ένα ποίημα. Μερικές φορές περνούν δύο χρόνια, άλλοτε τρία. Μερικές φορές ανασύρω από τη μνήμη μου τρεις στίχους, που είχαν εντυπωθεί εκεί πριν από χρόνια. Είχαν μείνει εκεί και αναδύθηκαν εκ νέου. Η ιδέα του ποιήματος «Οι γάτες του Αη-Νικόλα» υπήρχε λοιπόν σαν ένα ντεκόρ, μία σκηνοθεσία. Υπήρχε εκεί από την εποχή, που άρχιζα να γράφω τα ποιήματα της Κύπρου. Αλλά δεν μπορούσα να το τελειώσω. Δεν έβρισκα τη γραμμή, την καμπύλη, που θα έκλεινε το ποίημα. Το τέλος ήρθε, την καταληκτήρια ημερομηνία την έβαλα το Φεβρουάριο του 1969.

Α.Φ.: Τότε βρήκες το τέλος!

Γ.Σ.: Ναι, Φεβρουάριο του '69. Αυτό το ποίημα βασίζεται σε μια κυπριακή παράδοση που διασώζεται στην *Περιγραφή Ολοκλήρου της Νήσου Κύπρου*, που έγινε από κάποιον Lusignan, το 16ον αιώνα. Ένα μοναχό Lusignan, που ανήκε στη βασιλική οικογένεια... Περιγράφει λοιπόν, άλλωστε θα το δεις εκεί, στη σημείωση, που κάνω, πως το μέρος πλήττεται από δηλητηριώδη φίδια, που θα έπρεπε να εξοντωθούν, και λέει, με μια αφέλεια ύφους, ότι ιδρύεται ένα μοναστήρι, του οποίου οι μοναχοί συμφωνούν να δίνουν στις γάτες, σ' αυτό το κοπάδι των γατιών, που είχαν για την εξόντωση των φιδιών, μια συγκεκριμένη ποσότητα κρέατος, έτσι ώστε τα δύστυχα ζώα να μην τρώνε πάντα φαρμάκι, δηλητήριο. Γιατί τα φίδια ήταν δηλητηριώδη».

(10) Φ. Δημητρακόπουλος 1989, σσ. 84-105

(11) A. Phillippe 1971

Στις 28 Μαρτίου 1969 ο Γ.Σ. έδωσε στη δημοσιότητα τη Δήλωσή του κατά της δικτατορίας. Αποφασίζει, λοιπόν, να δημοσιεύσει το ποίημά του σε κυπριακό έντυπο και, μάλιστα, στην *Πνευματική Κύπρο*. Το στέλνει στον Κ.Χρυσάνθη δακτυλογραφημένο και ανυπόγραφο με την Χρυσάνθη Κληρίδη και όχι με το ταχυδρομείο επειδή φοβήθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, τη λογοκρισία (12). Σε γράμμα της, της 5/4/1969, η Χρυσάνθη Κληρίδη γράφει:

«Σας έκανα μερικά αντίγραφα.

Με πληγώνει πολύ τούτο το ποίημα, γιατί ξέρω εκείνους τους χαμηλούς, υπομονητικούς γιαλούς. Και είδα μόλις προχτές ένα αγαπημένο ζώο να κοιτάζει κατάματα το θάνατο, είδα το φως να σβήνει στα μάτια του, έτσι σα να γυρνάς ένα μηχανικό διακόπτη.

Είναι πάντα λαβωμένα τα ζώα με τα μάτια της Σαλώμης και της Ραχήλ γιατί αγαπάνε τη ζωή. Όσο για το φαρμάκι, αυτό είναι μοίρα των ανθρώπων: δεν αγαπάμε τόσο τη ζωή και δεν είμαστε σοφοί. Ο φθόνος και η κακία είναι η υπέρτατη σπατάλη.

Θα δώσω το ποίημα στο Χρυσάνθη μόλις φτάσω στην Κύπρο, που πρέπει να είναι περήφανη για τούτη την τιμή.

«Παγά έτι λαλέουσα».

Και σε άλλο της 30/4/1969:

Αγαπητέ κύριε Σεφέρη,

Έδωσα το ποίημα στον Κύπρο Χρυσάνθη. Δεν προλάβει να το βάλει στο τεύχος που τύπωνε, θα το δημοσιεύσει όμως στο επόμενο. Λέει ότι θα σας γράψει σχετικά.

Η Κύπρος ήταν πολύ όμορφη. Ειρηνική, σκεπασμένη με λουλούδια, μαργαρίτες στη γη, ακακίες στον άνεμο. Θυμόσαστε εκείνο τον κλειστό κόσμο των δειλινών της άνοιξης, εκεί που ζεις ανάμεσα στην ανάσα της γης και των λουλουδιών; Θυμόσαστε τις ανθισμένες πορτοκαλλιές της Αμμοχώστου; Γιατί δεν πάτε; Ο τόπος ανήκει στον ποιητή της «Έγκωμης». Οι άνθρωποι σας αγαπάνε και σας θαυμάζουν. Πιο πολύ, σας χρειάζονται. Και αυτοί περιμένουν το θαύμα στην «πέτρα της υπομονής». Και γι' αυτούς ο ποιητής είναι η «παγά έτι λαλέουσα».

Με την αγάπη και το χρέος

που νοιώθει όποιος ξέρει

πως ο ποιητής είναι ο πλάστης.

Χρ. Κληρίδη»

Ο Κ. Χρυσάνθης έλαβε το ποίημα του Γ.Σ.. Σε γράμμα του, της 10^{ης} Ιουλίου 1969, του εξηγεί πως ήταν δακτυλόγραφο και ανυπόγραφο και, επειδή έπρεπε να επιβεβαιώσει την άδεια για να το δημοσιεύσει, συνεννοήθηκε με τον τότε Διευθυντή του Ρ.Ι.Κ. Ανδρέα Χριστοφίδη και τον παρακάλεσε κατά την επικείμενη επίσκεψή του στην Αθήνα να επισκεφτεί τον Γ.Σ. στο σπίτι του για να πάρει την άδεια για δημοσίευση. Η προσπάθεια αυτή επικοινωνίας με τον ποιητή δεν είχε αποτέλεσμα και ο Χρυσάνθης έστειλε εκ νέου επιστολή στον ποιητή, στις 7 Μαΐου 1969, την οποία όμως ο Γ.Σ. δεν έλαβε. Ο Χρυσάνθης κρατάει ασελίδωτη την *Πνευματική Κύπρο* ως τις 15 Ιουνίου και μη παίρνοντας απάντηση από τον ποιητή δεν δημοσιεύει τελικά το ποίημα. Τον Ιούλιο του 1969 το ποίημα θα δημοσιευθεί στο περιοδικό *Encounter* του Λονδίνου, μεταφρασμένο στα Αγγλικά. Η μετάφραση ήταν του Edmund Keeley και το ποίημα μεταδόθηκε από τον ραδιοσταθμό της Κολωνίας, ενώ δημοσιεύτηκε απομαγνητοφωνημένο από την εκπομπή αυτή, εν αγνοία του ποιητή, στην εφημερίδα *Χαραυγή* της Λευκωσίας στις 28 Αυγούστου 1969, σελ. 4. Το ποίημα μετέδωσε και το Ρ.Ι.Κ.

Στις 17 Ιουλίου 1969 ο Γ.Σ. σε αδημοσίευτο γράμμα στον Λουΐζο γράφει: «Δες *Encounter*, το περιοδικό του Ιουνίου που δημοσιεύει τις Γάτες' όσο για τη φιλοδοξία μου να τυπωθούν προ παντός ελληνικά, ο πατριώτης σου ιατρολογιώτατος μου τάκαμε μούσκεμα».

Το θέμα της μη δημοσίευσης του ποιήματος απασχόλησε το περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* και σε αυτό επανήλθε η Ήβη Μελεάγρου μετά τον θάνατο του Γ.Σ.. Σε άρθρο της με τίτλο «Ο φίλος που έφυγε για τ' ανοιχτά» (13) αναφέρεται σε συνάντησή της με τον Γ.Σ. στου Ζόναρς στις 20/8/1970 και σχολιάζει τα όσα της είπε για το ποίημα:

«Μιλά και για τις ' Γάτες τ' άη Νικόλα'. Την ημέρα εκείνη ακριβώς το Αμερικανικό Τάιμ περιέχει μια ανάλυση του ποιήματος, όπου αναφέρει ότι οι οχιές είναι οι κομμουνιστές, κι οι γάτες που τις πολεμούν οι συνταγματάρχες, «Τους αδαείς», λέω' «τι παρανόηση!». «Μα όχι»,

(12) Φ. Δημητρακόπουλος 1995, σσ. 80-87

(13) Η. Μελεάγρου 1971, σσ. 90-96

απαντά, «επίτηδες δώσανε αυτή την ερμηνεία». Αφελής, εγώ. Θέλει να μάθη το γιατί δεν δημοσιεύθηκε το ποίημα στην Κύπρο. Τον πίκρανε πολύ το θέμα. Το συζητούμε για ώρα-όλοιο γνωρίζουμε ή υποπτευόμαστε τους βαθύτερους δυστυχώς λόγους αυτής της στάσης. Εκφράζει την ανησυχία του για την πνευματική τούτη διάβρωση. Μας λέει για την αλληλογραφία του που αντάλλαξε με τον εκδότη του περιοδικού σχετικά με το ποίημα. Δεν ήταν ενυπόγραφο, του δικαιολογούνταν. «Κι εγώ», είπε ο Γ.Σ., «απάντησα: ‘ Τα ποιήματα, αγαπητέ μου, δεν είναι επιταγές για να χρειάζονται υπογραφή’ ». Το λέω ωστόσο ότι το Ρ.Ι.Κ. το μετέδωσε, το πήρε από το Β.Β.С. , κι η *Χαραυγή* το δημοσίευσε».

Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ:

Η πρόσληψη ενός ποιητικού έργου σχετίζεται με πολλούς παράγοντες. Για το ποίημα αυτό ο Δ. Μαρωνίτης έδωσε τη δική του ερμηνεία, στην οποία υποστηρίζει πως από μια άποψη οι “Γάτες τ’ Αϊ-Νικόλα” είναι ποίημα αισιόδοξο: τα φίδια ξολοθρεύονται – το κακό αντιστέκεται, αλλά τελικά παραμερίζεται. Ενώ ο Ξ. Κοκόλης γράφει: «[...] στον προτελευταίο στίχο του ποιήματος του Σεφέρη "Οι γάτες τ' Αϊ-Νικόλα", Αιώνες φαρμάκι γενιές φαρμάκι, οι λέξεις - και ειδικά η λέξη φαρμάκι - θα έχουν διαφορετική φόρτιση ανάλογα με το αν ο αναγνώστης είναι Έλληνας ή ξένος, αν ζει στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, αν διαβάζει το ποίημα στα 1973 ή, π.χ., στα 1980, αν την περίοδο 1940-49 την έζησε σε ώριμη ηλικία ή όχι, κοκ. [...] καθώς και ανάλογα με το αν του έρθει ή όχι στο νου ο στίχος Κι αν με δικάσετε να πω φαρμάκι, ευχαριστώ ("Κίχλη" Γ', στ. 20) ή η γλυφή γένη της γυναίκας που φαρμακώνει το φυλακισμένο ("Κίχλη" Γ', στ. 64), ή κάποιο από τα φαρμάκια της ξενιτιάς, της φυλακής ή του έρωτα στο δημοτικό τραγούδι ή στο ρεμπέτικο, κτλ.» (14).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Από την έρευνα και την πνευματική αναζήτηση μόνο ένα συμπέρασμα μπορεί –και πρέπει- να προκύψει. Ο Γ. Σεφέρης αγάπησε την «αγγελόχτιστη» Κύπρο και μας άφησε παρακαταθήκη πολύτιμη τα κυπριακά του, όπως ο ίδιος τα έλεγε, ποιήματα. Ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζει το ποίημα "Οι γάτες τ' Αϊ-Νικόλα", όχι μόνο για την αφόρησή του ή για την «περιπέτεια» της ολοκλήρωσής του. Μέσα από τους στίχους του ο αναγνώστης γίνεται κοινωνός των θρύλων, αλλά και της ομορφιάς και μοναδικότητας του νησιού. Συνειδητοποιεί με μοναδικό τρόπο πως, πραγματικά, «στην Κύπρο κάθε πέτρα λέει ένα παραμύθι», όπως αυτά τα παραμύθια που ανέθρεψαν γενιές Ελλήνων και κράτησαν τη γλώσσα ζωντανή κι απόφια.

(14) Ξ.Α. Κοκόλης 1993, σ. 79

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Φ. Δημητρακόπουλος 1989, *Από την αλληλογραφία Σεφέρη – Λουΐζου (1953 – 1971): Δώδεκα γράμματα του Λουΐζου προς τον Σεφέρη*, Ακτή, Αθήνα
2. Φ. Δημητρακόπουλος 1995, *Γιώργος Σεφέρης – Κύπρος Χρυσάνθης και «Οι γάτες τ' Αϊ Νικόλα»*, Καστανιώτης, Αθήνα
3. Ξ.Α. Κοκόλης 1993, *Σεφερικά μιας εικοσαετίας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
4. Η. Μελεάγρου, «Ο φίλος που έφυγε για τ' ανοιχτά», *Κυπριακά Χρονικά*, τχ. 70 (Δεκέμβριος 1971), σσ. 90-96
5. Β. Νεράντζη – Βαρμάζη 1995, *Μεσαιωνική Ιστορία της Κύπρου μέσα από τις βυζαντινές πηγές*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη
6. Κ. Χρυσάνθης, «Συνέντευξη του Γ. Σεφέρη στον Κ. Χρυσάνθη», *Κυπριακά Γράμματα*, αρ. 223 (Έτος ΙΘ', 1954), σσ.37-39
7. Κ. Χρυσάνθης, «Η πρώτη παρεπιδημία στην Κύπρο του Γ. Σεφέρη», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 30 (Μάρτιος 1963), σσ. 210-213
8. Κ. Χρυσάνθης, «Γράμμα του Γ. Σεφέρη στον Κ. Χρυσάνθη το Πάσχα του 1963», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 134 (Νοέμβριος 1971), σσ. 27-28

9. Κ. Χρυσάνθης, «Ο Σεφέρης και το Βραβείο Νόμπελ», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 38 (Νοέμβρης 1963), σ. 29 και σσ. 48-49
10. Κ. Χρυσάνθης, «Παρατηρήσεις πάνω στα “Κυπριακά” του Γ. Σεφέρη» και «Σεφέρης και αποικιοκράτες», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 39 (Δεκέμβριος 1963), σσ. 70-72 και σσ. 86-87
11. Κ. Χρυσάνθης, «Περίπτωση Σεφέρη», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 44 (Μάιος 1964), σσ. 216-217
12. Κ. Χρυσάνθης, «Ο ποιητής ένα κενό», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 46-47 (Ιούλιος - Αύγουστος 1964), σσ. 263-264
13. Κ. Χρυσάνθης, «Μία συνάντηση με το Γιώργο Σεφέρη στο σπίτι του», *Πνευματική Κύπρος*, τχ. 62 (Νοέμβρης 1965), σσ. 54-56
14. A. Philippe, «Συνέντευξη με τον Γ. Σεφέρη», *Le Monde*, 27 Αυγούστου 1971 (απομαγνητοφωνήθηκε και δημοσιεύθηκε με τον τίτλο: «Γ. Σεφέρης – Ανν Φιλίπ, Συνομιλία», με Πρόλογο και Μετάφραση Ν. Μπακουνάκη και Εισαγωγή Π. Παιονίδη από τις εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1991, σσ. 70-71)